

XITOIY TILINI CHET TILI SIFATIDA O‘QITISHDA MADANIYATLARARO KOMMUNIKATIV KOMPETENTSIYA

G.Q. Abidova
Lingvistika xitoy tili
yo‘nalishi 2-kurs magistri
O‘zbekiston davlat
jahon tillari universiteti

Annotatsiya: “Madaniyat” so‘zi turli fanlarda turli xil ma‘nolarni anglatadi va hayotdagi dastlabki ijtimoiylashuvimizning bir qismi sifatida madaniyat orqali har birimiz dunyoda muloqot qilish, harakat qilish, fikrlash, obyektlar va vositalardan foydalanish usullarini o‘rganamiz. Har qanday tilni o‘rganadigan kishi, shu tilning milliy fazilatlari, urf-odatlar va madaniyatini o‘rganadi. Ushbu maqolada xitoy tilini chet tili sifatida o‘qitishda til va madaniyatlarning o‘zaro munosabati haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: til, madaniyat, madaniyatlar kesishuvi, kommunikatsiya, milliy xarakter, o‘zaro ta‘sir, milliy daraja, xitoy urf-odatlar.

Annotation: The word "culture" has many different meanings in different disciplines, and as part of our early socialization in life, through culture, each of us learns the ways in which we communicate, act, think, and use objects and tools in the world. Anyone who learns a language, studies the national qualities, customs and culture of this language. This article talks about the relationship between language and culture in teaching Chinese as a foreign language.

Key words: Language, culture, intersection of cultures, communication, national character, interaction, national level, Chinese traditions.

KIRISH

Til – ijtimoiy hodisa bo‘lib, u inson hayotida nihoyatida muhim o‘rin egallaydigan hodisa hisoblanadi. Insonning butun hayoti til bilan bog‘liq bo‘lib, til yordamida o‘zaro fikr almashish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Til o‘rganish mazmuni til aspektlarini, pragmatik qoidalarni, lingvistik ko‘nikmalarni, tilning kommunikativ kompetentsiyasini va relational madaniy bilimlarni o‘z ichiga oladi [8]. Madaniyat haqida gap ketganda, kimdir uni san‘at bilan bog‘laydi, kimdir tarixiy joylar bilan, kimdir an‘ana va urf-odatlar bilan, shuningdek, din bilan bog‘laydi. Shunday qilib, turli odamlar madaniyatni turli yo‘llar bilan qabul qiladilar va tushunadilar. Madaniyat moddiy va ijtimoiy hodisalarda, individual xatti-harakatlar va uyushgan faoliyatda namoyon bo‘ladi. Demak, xalq madaniyatini jamiyatning tashkil topishi va tuzilishining o‘ziga xos xususiyatlari, an‘anaviy kiyim-kechaklari, me‘moriy xususiyatlari, uchrashish, xayrlashish yoki ovqatlanish paytidagi individual xatti-harakatlari, urf-odat va an‘analari, marosimlari va boshqalar orqali tushunish mumkin.

Xitoy tilini chet tili sifatida o‘rganishda Xitoy madaniyatini bilish katta yordam beradi. Tasavvuriy fikrlash orqali xitoycha belgilarni osonroq tushunish, eslab qolish va ulardan foydalanish mumkin. Masalan, “忍” rěn (sabr) ieroglifiga qaraylik: “刃”

rèn – pichoq tig'i, “心” xīn – yurak. Sabr-toqat shunday og'riq ekanligini, xuddi yuragingiz pichoq bilan teshilgandek ma'nosini aks ettiradi.

Xitoyliklar sabr-toqat bilan birga odatda og'riq hissi borligiga ishonishadi, lekin ko'p hollarda bu og'riqni ushlab turish kerak. Shuning uchun, Dong Xiaoboning fikricha, “Xitoyliklar G'arb madaniyati vakillariga qaraganda ancha vazmin, ehtiyotkor va sabrlidir”.

Madaniyat tilning tuzilishida mavjud. Belgilar, so'zlar, iboralar, jumlar va matnlarni shakllantirish usullari Xitoy madaniyatining xususiyatlarini, Xitoy xalqining psixologik modeli va fikrlash tarzini aks ettiradi.

Talaffuzi, shakli va ma'nosini birlashtirgan xitoycha belgilar alifbodan juda farq qiladi. Ular xayoliy fikrlashni qo'llashda katta afzalliklarga ega. Iyerogliflarning shakli, bu iyerogliflarning madaniy mazmuni va xitoy xalqining tafakkurining o'ziga xos xususiyatlarini tushuntirish oddiy til darslarini yanada jonli va qiziqarli qiladi. Misol uchun, “木” mù "daraxt" degan ma'noni anglatadi, uning yuqori qismi shoxlari va tanasi, pastki qismi ildizdir. Ushbu iyeroglifning tasviriy xususiyatlarini tushuntirish talabalarga ushbu iyeroglif shaklini eslab qolishlariga yordam beradi. “林” lín – ko'p daraxtlar bo'lgan "o'rmon" degan ma'noni anglatadi. “林” lín ning shakli ikkita “木” mù dan iborat.

Xitoyda hatto “独木不成林” dú mù bù chéng lín bitta daraxt o'rmonga aylanmaydi" degan maqol bor. Muvaffaqiyatga erishish uchun bir kishining kuchi etarli emasligini, inson doimo boshqa odamlarning yordamga muhtojligini bildiradi.

Xitoy tilida “不好不坏 bù hǎo bú huài (yaxshi emas, lekin yomon emas)” “不高不矮 bù gāo bù ǎi (bo'yli emas, lekin kalta emas)” “不胖不瘦 bù pàng bù shòu (semiz emas, lekin ingichka emas)” kabi so'zlar mavjud. “不大不小 bù dà bù xiǎo (katta emas, lekin kichik ham emas)” “Zhong Yun (O'rta ta'limoti)" kabilar, asosan, ikki ekstremalni inkor etib, o'rta qism yoki o'rta holatni saqlaydigan sifatlardir. Ma'nosi bo'yicha ular moslikni ifodalaydi. Bu so'zlar Xitoy xalqining psixologik holatini ko'rsatadi.

Xitoy tilining o'ziga xosligi asosan ushbu tilning falsafiy asoslarida, xitoy tilida madaniy qadriyatlarni ifodalashning o'ziga xos xususiyatlarida, tashuvchisi xitoy tili bo'lgan madaniy ma'lumotlarni iyeroglif yozishning mustaqil tizimida namoyon bo'ladi.

Til o'qitish bo'yicha umumiy ta'lim tili o'rganilayotgan mamlakat madaniyati bilan tanishish natijasida erishiladi". Shunday qilib, xitoy tili asoslarini puxta egallash va xitoy tilida erkin muloqot qilish uchun xitoy tilining madaniy mazmuni va u bilan bog'liq ijtimoiy urf-odatlarini tushunish va bilish zarur [9].

Tilning paydo bo'lishi va uning ifoda usullarida madaniyat katta rol o'ynaydi. Xitoy madaniyatining xususiyatlarini tushunish orqali talabalar nafaqat xitoy tilini osonroq o'rganishlari va xitoy belgilarining tuzilmalarini eslab qolishlari, balki Xitoy xalqining xarakterini ham tushunishlari mumkin. Bizning fikrimizcha, an'analar, urf-odatlar va boshqa madaniy elementlar til o'rganishda katta ahamiyatga ega va biz xitoy tilini chet tili sifatida samarali o'rgatish Xitoy madaniyatining asosiy jihatlarini o'z ichiga olishi kerak, deb hisoblaymiz.

O‘zbek madaniyati va Xitoy madaniyati turli madaniy guruhlarga mansubdir. Madaniyatdagi tafovutlar ikki davlat vakillari o‘rtasidagi muloqot jarayonida turli muammolar va nizolarga olib kelishi mumkin, bunga Xitoy va O‘zbekistonda chet tili sifatidagi xitoy tili o‘qituvchilari tobora ko‘proq e‘tibor qaratmoqda. Shu sabali hozirgi o‘zbek olimlari chet tilini o‘rgatish jarayonida madaniyatlararo muloqot ko‘nikmalarini o‘rgatish va talabalarni madaniyatlar muloqotiga tayyorlash dolzarb vazifaga aylanib borayotganini takidlamodalar.

Madaniyatlararo muloqot ilmiy fan sifatida 20-asrning 50-yillarida AQShda paydo bo‘lgan. “Madaniyatlararo muloqot” tushunchasi ilmiy muomalaga amerikalik madaniy antropolog Edvard T.Xoll tomonidan kiritilgan. “Madaniyatlararo muloqot” atamasi insoniy munosabatlarning alohida sohasining mohiyatini aks ettirdi [9]. AQSHdan keyin G‘arbiy Yevropa ham madaniyatlararo muloqotni o‘rganishga qiziqib qoldi va u ilmiy-ma‘rifiy fan sifatida rivojlana boshladi. Ularning fikricha, madaniyatlararo muloqot “turli milliy madaniyatlarga mansub bo‘lgan harakatning ikki ishtirokchisining adekvat o‘zaro tushinishi”.

Madaniyatlararo muloqotning mahsuldorligini ta‘minlash uchun til to‘sig‘ini yengib o‘tishdan tashqari, madaniy to‘siqni ham yengib o‘tish zarur. Zu Xiaomei so‘zlariga ko‘ra, “Madaniyat odamlarning atrofidagi dunyoni qanday qabul qilishini va tushunishini belgilaydi va odamlarning odamlar o‘rtasidagi munosabatlarga ta‘sir qilishiga va kundalik ishlariga qanday ta‘sir qiladi degan savolga javob beradi” [10]. Madaniy to‘siq – bu madaniyatning o‘ziga xosligini beradigan va shu bilan birga madaniyatlararo muloqot muammolarini keltirib chiqaradigan milliy o‘ziga xos komponentlar to‘plamidir. Shunday qilib, madaniyatlararo muloqotning asosiy elementi madaniyat bo‘lib, u odamlarning kommunikativ xulq-atvorini boshqaradi va boshqa odamlarning kommunikativ xatti-harakatlarini tushunishga ta‘sir qiladi.

O‘tgan asrning 80-yillarida Xitoyda Xe Daokuan xitoylik olimlarga madaniyatlararo muloqotni yangi ilmiy fan sifatida kiritdi, ushbu fanni o‘rganishning asosiy mazmuni, nazariy asoslari va amaliy natijalarini belgilab berdi. Uning fikricha, “Bu fanning maqsadlari qiyosiy yondashuv asosida turli madaniyatlarni o‘rganish; turli madaniyat vakillari o‘rtasidagi muloqot jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan qiyinchiliklarga yo‘l qo‘ymaslik uchun ular orasidagi farqlar va o‘xshashliklarni topish muloqot va tushunishni rag‘batlantiradigan strategiya va usullarni ishlab chiqish, shu bilan tushunmovchilik va mojarolarning oldini olishdir”.

Xitoyliklar an‘anaviy ravishda juft sonlarni yaxshi ko‘radilar, xitoy tilida juft sonlarga bog‘liq va ijobiy ma‘nolarni bildiruvchi so‘zlar ko‘p, masalan, «好事成» hǎo shì chéng shuāng “yaxshi narsalar juft bo‘ladi”, «六六大顺» liù liù dà shùn “juft olti – katta omad tilaymiz!”, Xitoyliklar ham “8” raqamini yaxshi ko‘radilar, chunki xitoy tilida “8” soni “«发» fā (boy bo‘lmoq)”ga o‘xshab ketadi; lekin “4” raqamini yoqtirmayman, chunki “4” raqami «死» sǐ (o‘lim)” ga o‘xshaydi. Shu sababli, Xitoyda ko‘plab binolarda 4-qavat yo‘q, ya‘ni 3-qavatdan keyin darhol 5-qavat mavjud va liftlarda “4” tugmasi ham yo‘q. Aynan xitoyliklar juft raqamlarni yaxshi ko‘rganlari uchun, bu raqamning yaxshi ma‘nosini hisobga olgan holda, ular tirik odamlarga juft raqamlarda gul berishlari mumkin. Boshqa madaniyatlarda juft sonli

gullar faqat marhumlarga beriladi, bu Xitoy madaniyatidan farq qiladi. Shuning uchun, xitoy tilida arifmetikani o‘rgatayotganda, xitoylik chet tili o‘qituvchisi sifatida bir vaqtning o‘zida xitoyliklar raqamlar haqida qanday fikrda ekanligini va nima uchun bu fikrda ekanligini tushuntirishi kerak. Shunday qilib, xitoylar va o‘zbeklarning muayyan raqamlarga bo‘lgan munosabatini qiyosiy tahlil qilish asosida talabalar Xitoy madaniyatini yaxshiroq tushinishlari va madaniyatlararo muloqotda o‘zini adekvat tutishlari mumkin.

Xitoy tilini chet tili sifatida o‘qitishda madaniyatlararo kommunikativ kompetensiya va ko‘p madaniyatli kontekstdagi madaniyatlararo muloqot tushunchalarini tahlil qilish asosida quyidagi xulosalarga kelamiz:

1) O‘zbek talabalariga xitoy tilini o‘rgatish jarayonida kommunikativ va qiyosiy yondashuvlar asosida madaniyatlararo muloqot xususiyatlariga ko‘proq e‘tibor berish, xitoy va o‘zbek madaniyatlari o‘rtasidagi farq va o‘xshashliklarni tushuntirib berish, Xitoy madaniyatini tushunish va madaniyatlararo muloqotning mumkin bo‘lgan ziddiyatli vaziyatlarda muammolarni hal qilish maqsadga muvofiqdir.

2) Xitoy tilini o‘rgatishda o‘zbek talabalari o‘rtasida madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish uchun talabalarga nafaqat grammatik qoidalarni, kontseptual ma‘nolarni va so‘zlarning ichki mazmunini va imo-ishoralarning ma‘nosini tushuntirish, balki ularni kommunikatiya bilan tanishtirish ham muhimdir. Muloqot qoidalari – hayot davomida ortirilgan harakat usuli, rivojlantirish va berilgan so‘z va imo-ishoralarning kontseptual ma‘nolari va ichki mazmunini tushunish va ularni muayyan vaziyatlarda qo‘llash qobiliyatidir. Boshqacha qilib aytganda, talabalar qachon, qanday kontekstda, kim nima qilish kerakligini, va nima uchun kerakligini tushunishlari kerak.

3) O‘zbek talabalariga xitoy tilini o‘rgatishda xitoy tili va xitoy madaniyatining xususiyatlarini, shuningdek, o‘zbek tili va o‘zbek madaniyatining xususiyatlarini hisobga olish kerak. Xitoy tilini o‘rgatishda o‘qituvchi xitoy madaniyatining multikulturalizmini tanishtirishi, o‘rganilayotgan til va o‘quvchilarning ona tiliga teng munosabatda bo‘lishi, o‘quvchilarning ona tili va madaniyatini hurmat qilishi kerak, bu esa o‘quvchilarga madaniyatlararo va ko‘p madaniyatli muloqotda ijobiy misol bo‘la oladi.

Xitoy tilida ona tili sifatida so‘zlashuvchilar bilan muloqot qilishda siz “Xitoy xalqining ijtimoiy-madaniy va psixologik odatlarini” tushunishingiz kerak [11]. Madaniyatlararo muloqot ishtirokchilari madaniyatlararo xabardorlikka ega bo‘lishi juda muhimdir. Peng Zenan yozadi: “Madaniyatlararo xabardorlik – bu muloqot jarayonida turli madaniyatlarga ega bo‘lgan odamlarning o‘ziga xos fikrlashidir. U odamlarga muloqot jarayonida fikr va his-tuyg‘ularning aniq almashinuvini ta‘minlaydi” [12]. Madaniyatlararo xabardorlikka ega bo‘lish madaniyatlararo muloqotda bo‘lgan odamlarga ularning madaniy xususiyatlarini hisobga olgan holda sherikning his-tuyg‘ulariga e‘tibor berish va fikrlash va ifodalash usullaridagi farqlar tufayli yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan tushunmovchiliklarga tayyor bo‘lishga imkon beradi.

XULOSA

Kompetensiyalar ta'limning muhim natijalaridir va shuning uchun barcha o'quvchilarda shakllantirilishi, barcha fanlarni qamrab olishi, ta'limning barcha bosqichlaridan o'tishi va yuqori darajada rivojlanishi kerak. Talabalarning xitoy tilini boshlang'ich bosqichdan samarali o'rganishi, Xitoy madaniyatini yaxshiroq tushunishi, ona xitoy tilida so'zlashuvchilar bilan madaniyatlararo muloqotda o'zini to'g'ri tuta olishi uchun o'quv jarayonida o'quvchilarda madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyani shakllantirishga e'tibor qaratishimiz lozimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Nasirova, S. A., Hashimova, S. A., & Rikhsieva, G. S. (2021). THE INFLUENCE OF THE POLITICAL SYSTEM OF CHINA ON THE FORMATION OF SOCIAL AND POLITICAL TERMINOLOGY. *Journal of Central Asian Social Studies*, 2(04), 10-17.
2. Bekmurodov M. O'zbek mentaliteti: jamoaviylik va individuallik nisbati // “Hurriyat” gazetasi, 2002-yil, 17-aprel.
3. Фалькова Е.Г. Межкультурная коммуникация в основных понятиях и определениях. Методическое пособие. СПб.: Ф-т филологии и искусств СПбГУ, 2007. -77 с.
4. Usmanova Sh. Tarjimaning lingvomadaniy aspektlari (O'quv qo'llanma). – Toshkent: ToshDSHI, 2015. -192 b.
5. Усманова Ш. Хитой лингвомаданиятида тановул қилиш таомилининг ўзига хос хусусиятлари // Xitoyshunoslikning dolzarb masalalari: filologiya, falsafa, tarix, iqtisod va siyosat. XII ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. Toshkent, TDSHI, 2015-yil 28 noyabr. –B. 31-36.
6. Wang Xiaoling, Zhang Meng, Dong Hailin. Cross-Cultural Contrastive Study of English and Chinese Euphemisms // Cross-Cultural Communication. Vol. 8(6). Canadian Academy of Oriental and Occidental Culture, 2012. –P. 66-70.
7. Nasirova, S. A. (2020). CONCEPTS OF 中国 梦想" CHINESE DREAM" AND 类命运共同 " COMMUNITY OF THE ONE FATE OF HUMANITY"—A LINGUISTIC AREA. *Journal of Central Asian Social Studies*, 1(01), 05-14.
8. Yang Lin. Turli xil toifadagi talabalar uchun bir nechta o'qitish modellarini taqqoslash = 几种不同类型学习者教学模式的比较 / Yang Lin // Materik Xitoy va Tayvan o'qituvchilari uchun xalqaro xitoy tili ta'limi bo'yicha konferensiya materiallari. Ikkinchi qism. Umumiy ostida ed. Chjan Vangxi, Xe Jingxian.. – 2014. – B.50–59.
9. Edvard T. Xoll: Radar ostidagi madaniyat // <https://humanjourney.us/blog/edward-t-hall-culture-below-the-radar/>
10. Zu Xiaomei. Madaniyatlararo muloqot = 跨文化交际 / Zu Xiaomei. - Pekin: xorijiy ta'lim. til va uning tadqiqotlari, 2015. – B.25.
11. Fan Kaytay. Xitoy tilidagi kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish to'g'risida = língíngāngāngāngān / Fan Kaitai // Dunyoda xitoy tilini o'rgatish. – 1992 yil. – B. 97.